

Yirminci Asırda Âlem-i İslâm ve Avrupa Siyaseti - 3

Islam World in XXth Century and European Politics (3)

Mihridin Arusî (Filibeli Ahmed Hilmi)

Çevrimyazı: Bedri Mermutlu

Özet: Filibeli Ahmed Hilmi, XX. yüzyıl başlarında Avrupalı büyük güçlerin Doğu Sorunu çerçevesinde Osmanlı Devleti ve İslam dünyası üzerinde ne gibi zararlı politikalar izlediklerine açıklama getiriyor.

Anahtar Kelimeler: İslam Dünyası, Avrupa Siyaseti, Türkler

Abstract: Filibeli Ahmed Hilmi explains that at the beginning of 20th century, what sort of harmful policies European great forces follow over Ottoman Empire and Islam world in the context of Eastern Issue.
Keywords: Islam World, European politics, Turks

Aynı dine tabi insanlar arasındaki mezhep farklılıkları dahi aynı maharetle düşmanlık ve tefrikaya alet ediliyor. Ezcümle Sünnilerle Şia tefrikası. Lâkin İngiltere'nin İslâm dinine karşı kabul ettiği tehdit ve tahrip usulünün en büyük ve en ciddisi şunlardır:

Vahhabi Mezhebi ve Protestanlığın son şekilleriyle mukayese

Vahhabi mezhebi görünüşte Ehl-i sünnete mugayir hemen hiçbir fikri havi değil, sanılır. Hatta vaktiyle Kahire-Ezher uleması bu mezhebin esaslarında ehl-i sünnete mugayir hemen hiçbir şey görememişler idi. İngiltere, bu mezhebi şiddetle terviç ediyor, bu mezhep salıklarının Mısır ve Hint'te çoğalmasına çalışıyor, Vahhabiler arasında eksik olmayan kalem sahiplerine her türlü muaveneti ibzal ediyor. Acaba neden?

Çünkü Vahhabi mezhebinde islâhat ve bidatları menetme adına öyle fikirler var ki bunların neşvünemasıyla hasıl olacak neticeler İslâm'ın en tehlikeli muhripleridir. İnsanların büyük kısmında din hissi ancak tarihî anane ve mukaddesatın devamıyla gıdalanarak payidar olur. Gıda kesildiği vakit ortada bir zinde vücut yerine bir iskelet kalır.

Vahhabiler, din hissini doyuracak ne kadar şiir ve dinî sanat varsa hepsine "redd-i mübtediat ve tesis-i esasat" namına hücum ediyor. Mesela mescitlerin müzeyyen ve yüksek binalar oluşu Vahhabiliğe göre defi lazım bir bidattır. Böyle bir davada zerre kadar bedii eser, şiir ve sanat yoktur. Çırcıplak ve alelade bir bina çöllerde dolaşan ve sanat hissi ve sanatların ortaya koyduğu güzellikten mahrum bulunan bir bedevinin seviye ve zevkine uygun düşse bile mütemeddin Müslümanlar için böyle bir bedii mahrumiyete katlanmak mümkün değildir.

Mesela Ravza-i Mutahhare, Kâbe, büyük camiler gibi mukaddes yerlerdeki tezyinat ve ihtişam, her kimin olursa olsun, bedii hislerini artırarak dinî hisse zevk ve sevgi hislerini ilave ettiği gibi mücerredat ve sırf maneviyatla kanaati imkânsız olan Müslüman halk tabakasının ruhları için zaruri bir gıdadır. Keza İslâm'ın ilk zamanında mevcut olmayan birtakım yenilikler var ki bunları zaman, medenî ihtiyaçlar ve tekâmül kanunu meydana getirdiğinden medeni bir Müslüman toplumu onlardan uzak kalamaz.

Vahhabilerin en ziyade hücum ettikleri şeylerden biri de tarikatler olup İngiliz ve Fransızların en ziyade işlerine gelen budur. Afrika'da, kısmen Hint'te ve daha birçok yerde İslâmî metanet sırf tarikatler sayesinde muhafaza edilmektedir. Afrika'da İslâmiyeti neşr ile İslâm alemine bir asırda otuz milyon nüfus kazandıran, tarikatlerdir.

Tarikatler islâh edildiği ve kaba züht veya tembellik yerine din aşkı ve İslâm'ı yayma fikirlerini havi bir "zühd-i kerim-i faalâne" ikame olunduğu gün binlerle seyyah İslâm âlemini dolaşacak ve Müslümanları sevgi ve ittihada davetle ikaz ve irşat vazifesini ifa edecektir. Burasını İngilizler ve Fransızlar pek güzel biliyor ve bu tehlikeyi görüyorlar.

Bir asır önce Sünusi tarikatının teessüsü ve diğer tarikatlere verdiği sevk üzerine Tibo, Sudan, bazı Tüvarek kabileleri İslâm'a dahil oldular. Hint ve Çin gibi yerlerde seyyah dervişlerin hizmeti büyüktür.

Hiçbir dinde resmi vazife ile meşgul olan görevliler irşat hizmeti ve seyahatle dini neşretme hizmetini ifa etmemiş ve hâlâ da etmiyor. Mesela cihanın uzak köşelerine yayılmış olan otuz bin misyoner, hep Hıristiyan tarikatlerinin salikleri olup kiliselerde ayin icra eden vaizler, nikah vesaire gibi hizmetlerde bulunan ruhbanlar değildir. Bizde de cenaze yıkamak, ezan okumak, camilerde vaaz vermek, küçük mekteplerde muallimlik etmek gibi hizmetlerde bulunan hocalardan İslâm âleminde seyahat ederek fikirlerini yaymaları beklemelemez. Bu vazife, hasbe's-sülûk seyahate mecbur olan ve nafile ibadetlerini yerine getiren tarikat adamlarına düşer.

İşte bunun içindir ki Vahhabilerin fikir ve mezhebini İngilizler ziyadesiyle makbul tutuyor ve Hint ve Mısır'da yayılmasına çalışıyor.

Vahhabiliğin bazı hususlarda Protestanlığa benzerliği var. Protestanlığın esaslı prensipleri Vahhabilere benzer. Ve tabiidir ki her ikisinden çıkacak neticeler ve mahsul de birbirine müşabih olacaktır. Acaba Protestanlığın Hıristiyanlıkta yaptığı tasfiye (aslına dönüş) vazifesi ve ıslâhtan nasıl bir semere hasıl oldu?

Bütün araştırmacılar teslim etmektedir ki Protestanlık, hür-endişî (serbest düşünce) denilen dinsizliğe doğru ilk adımdır. Vakıa birçok Protestan şubeleri var ki Katoliklikten daha irtica-egiz ise de esas mesele bizim dediğimiz gibidir. Protestan rahiplerinden Bavera Strauss'un Hıristiyanlığa vurduğu darbe gibi kati ve öldürücü bir darbeyi kimse vurmamıştır.

Vahhabiliğin de İslâm'a karşı yapacağı iş bunun aynıdır. Kemal-i teessürle görüyoruz ki Vahhabiler, İslâm âleminde mezheplerini ilan etmeden iş görüyor-

lar. Müslümanlara safvet-i İslâmiye-i din (dinde öze dönüş) namına vaaz ve nasihatler ederek gönülleri ele alıyorlar. Mamafih bu muzır unsurun mensuplarını İslâm büyüklerine ve İslâm hikmetine karşı gizlemeye muvaffak olmadıkları su-i edep ve adavetten fark etmek mümkündür.

Hilâfet-i İslâmiye ve İngiliz Entrikaları

İngilizler[in] Müslümanların ittihadına mani olmak üzere kullandıkları entrikalardan biri de bir mesele-i İslâmiye addedilemeyen Hilâfet-i İslâmiye meselesidir. Bu meselenin tarihî safhalarını burada tekrar etmek fikrinde değiliz. Zaten halledilmiş ve herkesin malumu olan bir şeydir. Lakin bu mesele hakkındaki Ehl-i sünnete zıt içtihatlarla istinaden sürülerle halife namzedi bulmaktan kolay bir şey olamayacağı meydandadır. Mısır'da bulunduğum sırada kesb-i vukuf ettiğim bir adi hileyi ibret nazarlarına koymak isterim. Birkaç şeytan herif, zavallı bir serseriye beş on kuruşla kandırmışlar ve ona garip bir rol oynatmışlardı. Bu adam birden bire "sülâle-i Abbasiye'den olduğunu ve son Abbasi halifesinin meşru varisi bulunduğunu" iddiaya başladı. Oyunun mürettepleri işi yağlayarak ballayarak "hasbe's-sadâkat" önceki hakana arz ile halife namzedini iskât için külliyetli paralar çekmişlerdi. Vakıya böyle bir entrika, şu şekilde her vakit devam ettirilemezse de hâlâ bedeviyet seviyesini geçemeyen bazı tavaifi işgal için bir fesat aleti gibi İslâm'ın başında asılmış kılıç gibi duruyor. Bu kılıç kördür, kesmez. Ne çare ki siyaset-i İslâmiye'mizin sönüklüğü, İngiliz siyasetinin parlaklığı bu kör kılıcı bizim kör siyasilerimize karşı can alıcı bir süngü gibi göstermeğe muvaffak oluyor!

İngiltere'nin rişte-i hayatı, halife-i İslâm olan Osmanlı padişahlarının dest-i manevisinde, bunu istediği vakit koparabilir. Vakıya inhitat devirlerimizde halifelerimiz böyle müthiş bir iktidara malik olduklarını bile unutmuslardır. Şu kadar ki intibah-ı İslâm bir fiil-i vaki olduğundan İngiltere, hilâfet makamının bütün ceberut-ı manevisini görmek ıztırarındadır ve görüyor. Bu hususları daha etraflı muhakeme etmezden önce İngiltere'nin umumi siyasetine tenkit ve tetkik gözüyle bir bakalım:

İngiliz Siyaset-i Umumiyesi

İspanya'nın "namağlup donanma"sını perişan ederek bu devletin varis-i ihtişam ve dârâtı olduktan sonra İngiltere, karşısında en kuvvetli rakip olarak Fransa'yı buldu. Fransa'nın İmparatorluk devrindeki kuvvet israfı, Cumhuriyet zamanındaki siyasi zafiyeti daima İngiltere'nin galibiyetini temin etmiş ve yüz sene devam eden "müstemlekeleştirme rekabeti" nihayet Faşoda mağlubiyetiyle İngiltere lehinde halledilmiştir.

Lakin Almanya ittihadı, Rusya tevsii, İtalya ittihadı, Türkiye'nin mütemadi mağlubiyet ve inhitatı siyaset satrancına yeni açmazlar ilave etmişti. Bu ahval

birdenbire hissedilmedi. İngiltere en büyük tehlikeyi Rusya'dan bekliyordu. Binaberin son yarım asırdaki siyasetinin en mühim hattı Slav istilâsına set çekmeye gayret oldu. Bunun için ise en güzel alet Türk unsuru ve Osmanlı hükümeti idi. Lakin Osmanlı hükümeti İngiltere nüfuzuna tebaiyet etmediğinden nihayet İngilizler Osmanlılardan ümit keserek Rusya ile cenup arasında, düvel-i muazzamanın taht-ı himayesinde birtakım muntikalar, hailler ihdasını muvafık buldular. Balkan hükümetlerinin teşkilinde, vilâyat-ı sitte muhtariyeti ve Ermeni istiklâli teşebbüslerinde hep bu fikri görüyoruz.

Lakin Rusya kuvvetinin hakikati, görüldüğünden çok zayıf olduğu henüz tamamen tahakkuk edemediği sıralarda idi ki Almanya'nın hakiki kuvveti meydana çıkmaya başladı. Filvaki Anglosaksonların en ciddi ve en tehlikeli rakipleri Cermanlar idi. İngiltere siyaseti, Cerman tevessüüne vaktiyle mani olabilirken kadim rakibi ve deniz gücünde kendinden sonra birincisi olan Fransa'yı ezdirmek emeliyle Almanlarla birlikte hareket etti.

Bismark'ın demir pençesinde tedvir edilen Alman siyaseti, karalarda İngiliz nüfuzunu ikinci derecede bırakmış idi. Mamafih İngiltere denizlerdeki üstünlüğünü muhafaza ettikçe Avrupa siyasetindeki ikinciliğini müstemlekeler ve Şark siyasetindeki birinciliğiyle telâfi ediyordu.

Fransa-Rusya itilâfı İngiltere'ye biraz nefes aldırdı. İtilâf-ı Müsellesin (Üçlü İtilâf) teşekkülü Alman nüfuzuna mukabil bir kuvvet meydana getirdi. Lakin Rusya'nın Japonya tarafından mağlup edilmesi, Fas işleri dolayısıyla Fransa'nın Almanya'ya karşı aczinin tahakkuk etmesi ve bahusus Rusya'nın Almanlar aleyhine dönemeyeceğine şüphe kalmaması İngilizleri pek derin surette düşündürecek umurdan idi. Ve bahusus ki Bismark'a hayrül-halef olan Almanya İmparatoru İkinci Wilhelm'in deniz gücünde tekâmüle doğru dev adımlarla yürümesi, bir müddet sonra İngilizlerin deniz gücündeki üstünlüklerinin de ortadan kaldırılacağını gösteriyordu. Asıl şayan-ı dikkat olan ciheti, Almanların hızla üremesi, iktisadiyat ve sanayideki hayret verici terakkileri ve bir de "kendi yağlarıyla kavrulmakta" olmaları idi. İngiltere, iki asırdan beri düvel-i muazzamayı birbirine düşürmeye ve her birinin en zayıf tarafını, en zayıf zamanını bularak zarar vermeye muvaffak olmuştu. Almanya'nın metin ve kararlı siyaseti karşısında İngiltere bu rolü artık oynayamaz oldu.

Şu halde bütün makdereti, donanma ve müttefikleri sayesinde umumi siyasette bir üstünlük muhafaza ederek bu sayede dahi cesim müstemlekelerini muhafazaya masruf olmak lazım geliyordu. Bunun için de mütemadiyen donanmasını artırmak ve takviye etmek derece-i vücupta idi. Acaba İngiltere ne vakte kadar, makderet ve nüfus-i milliyesinin fevkinde olan bu masraflara tahammül edebilir? Acaba bu masraflar nerelerden geliyor? Sözün kısası olarak deriz ki İngiltere hal-i hazırını yani şimdiki şükûh ve saltanatını muhafaza edebilmek için üç şey lazım idi:

1. Âlem-i İslâm'ın mütemadi cehl ve gafleti,
2. Türkiye'nin hal-i acz ve inhitatında sürünüp kalması,

3. Almanya'nın şu iki hale razı olması.

Bu üç şarttan ilk ikisi bugün -Huda'ya bin hamd ü sena- gayr-i mevcuttur. Âlem-i İslâm asırlardan beri pay-ı tahkir ve tezlil altında ezile ezile nihayet daldığı derin uykudan uyanmış, zillet ve esaretini anlamıştır. Bu ise, tarihî düsturların şهادetiyle sabit olduğu üzere, esir kavimlerin hukukunu istirdat için kâfi olup işin kuvveden fiile çıkması zaman ve fırsat meselesidir. Filvaki takriben kırk milyon İngiliz'in dört yüz milyon halka tahakkümü ancak mahkûmların meyyit gibi kansız ve cansız olmasına, hacer ve şecer derecesine inmiş bulunmasına mütevakkıf idi. Madem ki bu milyonlar, boyunlarındaki çirkin esaret zincirini teşkil eden halkaların gaflet, ahlâk bozukluğu, sefahet, hasetleşme ve düşmanlaşma madeninden müteşekkil olduğunu artık fehmetti, elbette bu halkaları parçalayacak, o zincirleri kıracaktır.

Burası öyle bir hakikattir ki İngilizlerce de müsellemdir. Münzeviler gibi yaşamaktan ziyade uyuklamaya benzeyen bir halet içinde intifaya yüz tuttuğu zannedilen Türkiye "ordusunun gayret ve hamiyet-i İslâmiyesi" sayesinde bir inkılâb-ı harika-nüma yaparak ölümden kurtulmuştur.

Almanya'ya gelince: mebas-i âtide bildireceğimiz veçhile, onun bütün menafii âlem-i İslâm'a "şimdilik" zahir olmaktadır. Demek ki bugün İngiltere'nin elinde eski kozlar bulunmuyor. Bulunduğu satvet zirvesinden yuvarlanmaması için mucize kabilinden maharetler göstermeye borçludur. Lakin semt-i istikbalden öyle rüzgârlar esse bilir ki o kadar yükseklerde durmak imkânı mahvolur. İşte İngiltere'yi düşündüren şeylerin en mühimlerinden biri de bu semtin "Türkiye" olabilmesidir.

Almanya

Makine intizamına malik bir ordu, hesap-ı riyazî kadar şaşmaz bir siyaset, suret-i katiyede taaayün etmiş bir hedef, son derece gayur ve müstaid bir millet: işte Almanya. Büyük Frederik'den beri Almanya, müteaddit siyasî dâhilere nail oldu. Bunlar, Alman milletinin kuvve-i namiyesini öyle bir derecede hüsn-i istimal ettiler ki bir asır evveli her hususta onların dengi, bazılarında ise onlardan üstündür.

Almanya'nın siyaset-i umumiyesi cesim bir plan mucibince muntazaman işlemektedir. Bu plandan en ziyade mutazarrır olan, İngilizlerdir. Zaten bugünkü günde cihanın umumi siyasetinin saikleri Almanya ve İngiltere bulunuyor. Diğer hükümetler bu ikisinin itaatkâr muavinleri itlâkına seza bir vaziyettedir.

Almanya'nın bütün kaideleri, İngiltere'nin zararı demektir. Kürre-i arzın sahipsiz addedilen bir kısmı taksim olunurken en iyi parçalar İngiltere ve Fransa'ya, sonra Rusya'ya isabet etmiş ve Almanya'nın faaliyeti biraz geç başladığından mamur ve mümbit yerlerden onun hissesine bir şey kalmamıştır. Hint, Cezayir, Mısır, Java, Hind-i Çinî gibi yerler daha evvelce ele geçirilmiş olduğu gibi Almanya'dan evvel terakki etmiş milletler, hariçten mal almak mecburiyetinde kalan vatan ve kavimlerin ticaret pazarını inhisarlarına almış olduklarından millî

ittihada nail ve pek süratli adımlarla terakki meydanında boy göstermeye alışan Almanya'nın mevki pek müşkül ve endişe-aver idi. şayan-ı hayret bir suretle çoğalmakta olan Almanları artık memleketleri istiap edemiyordu. Günden güne çoğalan mamulat ve sanayi ürünleri için yeni yeni istihlk mahalleri tedariki lazım geliyordu.

Halbuki yukarıda dediğimiz gibi âlem paylaşılmış ve her bir tarafı bir devletin nüfuzu altına düşmüş olduğundan Almanya için takibi icap eden hatt-ı hareketi dest-i zaruret çizmiştir. Almanya, düvel-i muazzamaya iln-ı harp edip müstemlekelerini ellerinden alamaz. Düvel-i muazzamanın nüfuzu altında olan yerlerde Alman ticaretine bittabi müsait olmayan bu nüfuzu kırıp iktisadiyatını temin edemez. şu halde Almanya için "hayat ve memat meselesi" hükmünde olan temin-i iktisadiyat işlerinde yapabileceği iş evveleminde *mil-i mahkmenin sevgisini celp ve hull-i muslihaneden* ibaret kalır. Lakin sevgiyi celbetmek ve muslihane hull için mahkm kavimlere intibah ve itillrında yardım etmek ve hakim ve gaspılarına karşı onları himaye eylemek lazımdır. Böyle yapılmadığı takdirde Almanların maksada nail olması mümkün değildir. Almanlar bu siyaset-i İşlm-nvazaneyi evvelce Fas'da sonra bir dereceye kadar Türkiye, İnan ve Mısır'da takip etti. İhtimal ki Müslüman siyaset adamları bu kadar atalet göstermemiş olsalardı Almanya'nın faaliyeti daha semereli neticeler verirdi.

İşte görülüyor ki Almanya'nın hayatı, İngiltere'nin mematında ve hiç olmasa yarı yarıya zindeğisini kaybetmesindedir. Lakin İngiltere'nin mematı demek *lem-i İşlm'in istihlsı* demek olacağını unutmazsak, Alman siyasetinin künhüne ermiş oluruz. "Drang Nach Osten" yani şark'a doğru istila siyasetine gelince: şimdilik böyle bir tehlike hayalden ibaret olup hakikat-i hal ise şark'ın ya kmiilen veyahut iktisaden ve manen istila altında kalmış olmasıdır.

Bu izahat gösterir ki Almanya "sırf kendi menfaati ve temin-i hayatı" için şark'ın ve bilhassa âlem-i İşlm'in dostu olmak mecburiyetindedir.

Avusturya

Alman, Macar ve Slav gibi  büyük ve muhtelif kik kavimlerden mürekkep olan Avusturya hükümeti, Almanya'nın bir şubesi hükmündedir. Alman orduları, Alman dostu olmayan Avusturya kavimlerini hkmet-i vahide idaresi altında tutacaktır.

Macarlar her ne kadar Almanları sevmiyorlarsa da Slav istilasına karşı Almanlarla ittifaktan başka çareleri olmadığından Avusturya hükümeti, rakip kavimlerden müteşekkil olmasına rağmen Almanya'nın kuvvet'z-zahrı ve mukaddimet'l-ceyşidir.

Avusturya siyaseti, Almanya'dan ayrı bir siyaset demek olamaz. Avusturya, Selanik'e kadar inmek emelini beslemekle itham olunmaktadır. Osmanlı ülkesinin inkısamı mukarrer addedildiği zamanlarda Almanya ve Avusturya'nın böyle

bir emel beslemiş olması uzak ihtimal değildir. Rumeli'nin Osmanlılar elinden çıkması farz edilirse Almanlar onlara Slavların varis olmasına asla razı olamazlar. Şimdi ise Almanların hesabı aynı fikirden ibaret olmasa gerektir. Mamafih hesapların değişmesi, hep bizim memleketimize hakkıyla hakim olamaz şartıyla meşrut olduğunu da unutmamalıyız.

Avusturya bir devlet-i muazzama ise de İngiltere ve Almanya'ya nispetle siyaset meydanında gördüğü vazife ikinci derecededir. Bu sebebe mebni biz Osmanlıların esaslı hesaplarımız Almanya ve İngiltere ile görülecek olup Avusturya'nın bize karşı vaziyeti, Alman siyasetinin ona vereceği vaziyetten ibaret olacaktır.

İtalya

İtalya hükümeti hiçbir vakit Türkiye'nin dostu olamaz. Evvela İtalyanlarda "en büyük İtalya" fikri var ki İtalyan megaliideası demek olan bu fikir[in] iki hadd-i mütecavizi Arnavutluk sahilleri ve Trablusgarp'tır. İtalya, Akdeniz muvazenesinde şiddetle alâkadar olduğu halde karşiki sahilde bir karış yere malik değildir.

Fas, Fransa'nın istilâsı altına düşmek üzeredir. Düşme bile Fransa, Cezayir'i zapt ve Tunus'u gasp etmiş olduğundan Akdeniz'in batı kısmı bir Fransız gölü haline girmiştir. Tunus'taki Bizerte Limanı o derecelerde mükemmel ve gerek tabii gerek sınaî o derecelerde müstahkem bir limandır ki böyle bir mevkiye istinat eden Fransız donanmasından, İtalya daima çekinmeye mecburdur.

Mısır, İngilizlerin askerî işgali altında olup İtalya oradan bir şey ümit edemez.

Şu halde mevkiini tahkim ve menfaatlerini muhafaza için Trablus ve Bingazi'ye göz dikmeden başka çare bulamıyor.

Lakin İtalya'yı, Trablusgarp'ı temlike sevk eden sebepler bu kadardan ibaret değildir. Ahalisi günden güne arttığından İtalya hükümeti, millet fertlerini sevk ve iskân edecek bir yere muhtaçtır. Sicilya adasında geçim kaynaklarına nispetle ahali o derece çoğalmıştır ki üç dört senede bir kıtlık ve sefaletten kaynaklanan iğtişaşlar hasil olur.

Habeş sahillerindeki Eritre denen İtalyan müstemlekesi deniz sahilinde ehemmiyetsiz bir dilden ibaret kalmıştır. Şu sebepler dolayısıyla İtalya'nın en büyük emeli Trablusgarp ve Bingazi'yi ele geçirmekten ibaret ise de bu emeli, Akdeniz muvazenesi ve Avrupa devletler muvazenesi ile terdife mecburdur. Binaberin İtalya'nın siyaset mihverî "ittifak ve muavenetini pahalı satmaktan" ibaret kalıyor.

Filvaki İtalya, İttifak-ı Müselles'e (üçlü ittifak) dahil ise de İngiliz ve Fransızlarla pek hoş geçinmektedir. Bilakis Avusturya ile araları pek soğuktur. İtalya, Alman ittifakından kendisine Trablusgarp'ın temlikini bekleyemez. Zira böyle bir şey şimdilik Almanya'nın elinden gelmemekle beraber şayet gelmesi tasavvur ve farz edilse bile bundan Almanya için fayda yerine tehlikeler melhuzdur. Mesela İtalya'nın, müstemlekelerini muhafaza derdiyle İngiltere ile ittifakı gibi. İtalya burasını bildiği için İngiltere ve Fransa'ya yaklaşılmaya çalışmaktadır. Mamafih

İtalya şurasını da bilir ki ne Fransızlar ve ne de İngilizler, kendisinin Trablusgarp ve Bingazi'ye yerleşmesine asla razı değildir. Ve ellerinden geldiği mertebede buna mümanaat edeceklerdir. Bunun birçok sebepleri varsa da en mühimi Bingazi'deki Bumba Limanı'dır. Malta, Cebelitarık'ı iptal etmişti. Fransızların Tunus'ta inşa ettiği Bizerte Limanı ve istihkâmları Malta'yı iptal etti.

Lakin muhakkaktır ki Bumba Limanı'nı tahkime muvaffak olan bir deniz devleti, Akdeniz muvazenesinde pek mühim bir rol ve adeta bir hakim rolü oynayacaktır. Zira tahkim edilecek olan Bumba Limanı, Bizerte'yi de, Malta'yı da ehemmiyetten ıskat edecektir.

İktisadi sebeplere gelince: Bugün bizim dest-i gafletimizde boş araziler halinde olan Afrika-yı Osmanî, İtalyanlar için, onları hakikaten iki kat kuvvetli ve on kat zengin edecek bir yerdir.

Sirenayık nam-ı kadimiyle maruf olan Bingazi'deki yeşil dağ, âlemde misli olmayan bir derece-i inbatıyeye maliktir. Ve bugün orada üç beş harap köy, üç beş bin ahali var. Halbuki vüsati üç milyon halkı beslemeye kâfidir.

Bütün bu mütalaalarımızdan ortaya çıkar ki İtalya'nın zübde-i siyaseti Afrika-yı Osmanî'yi ele geçirmek imkân ve fırsatını gözetmekle beraber şimdiden nüfuz-i muslihane ve istilâ-yı iktisadîye çalışmak, oralardaki maden araştırma ve imtiyazları, nafia teşebbüsâtı gibi şeyleri tav'an ve kerhen koparmaktan ibarettir. Hele şu son bir senelik İtalya siyaset ve hatt-ı hareketi şu mesrudatımızın mahz-ı isabet olduğuna apaçık bir burhandır.

(Devam edecek)